

MED KNJIGAMI

ANTON INGOLIČ, KJE STE, LAMUTOVI?

Za Ingoličev ustvarjalni postopek, za njegov odnos do snovi v pričujočem romanu* je značilen na videz malo pomemben podatek: vsa krajevna imena so spremenjena, vendar samo toliko, da lahko vsakdo vseeno prepozna kraje, ki so bili pisatelju model. V romanu, ki ves sloni na resničnih, zgodovinskih podatkih je ta, v bistvu romantična poteza nesmotrna in nerazumljiva, kajti tekst bi s tem, da bi bil lokaliziran na resnična prizorišča (ki jih tako in tako vsak takoj spozna), samo pridobil na verodostojnosti in prepričljivosti. Zdi pa se, da se je Ingolič namerno odmaknil od pretirane zvestobe dejstvom in snov odtujil resničnosti. Pri zbiranju gradiva za ta obširni roman je bržčas začutil nevarnost, da bi se mu lahko arhiv podatkov kaj hitro izprevergel v faktografski ali celo reportažni opis in je zato tudi s takšnimi potezami, kakršna je nepotrebna transkripcija zemljepisnih imen, namenoma poudaril svoj delež pri oblikovanju snovi. V ustvarjalnem procesu je torej zaslediti dve sestavini: prva je močna navezanost na dejstva, na zgodovinsko realnost, druga pa bolj ali manj sproščeno komponiranje teh podatkov oziroma fabuliranje.

Kadar nastopita ti dve sestavini samostojno, brez srečnega zlitja v višji epski organizem, zazija v romanu razpoka med dvema skrajnostima, med kateri je celotni tekst razpet. To so na eni strani reportažni prizori, suhotni opisi in povzetki politične debate, na drugi pa neverjetna srečanja in samovoljni, neutemeljeni posegi v usode junakov. Seveda je po tej ugotovitvi lahko razvrstiti posamezne prizore (kajti gre samo za posamezne scene) v obe kategoriji. V prvo n. pr. sodijo opisi prosvetnega dela med izseljenci, nekateri reportažni prizori iz rudnikov, številni politični pomenki, predvsem tisti med drugo svetovno vojno, v drugo pa zlasti že v romantično simboliko povzdignjeni in v realističnem okviru popolnoma neverjetni medvojni srečanja z bratrancema Nemcem in Amerikancem in pa samovoljno poseganje v Markovo usodo n. pr. z Martino smrtjo. Kljub temu, da so te skrajnosti precej izolirane in se nekako porazgube v obilni snovi, je seveda roman v ustvarjalnem konceptu in stilu zaradi njihove prisotnosti neenoten.

V pretežnem delu romana sta raznoliki ustvarjalni sestavini srečneje zlitii. V bistvu je to precejšen pisateljski uspeh, kajti Ingolič si je v tem romanu izbral izredno komplicirano epsko temo. Teren, na katerega je stopil, je bil namreč nov, saj slovenska literatura še ni poznala teksta, ki bi uspešno obdelal izseljensko dramo. Ta tema ne prinaša samo širokih zemljepisnih dimenzij in v domači sredini neznanih dejstev, temveč tudi obilico psiholoških, etičnih in družbeno političnih neznank. Ingolič se je nove snovi lotil z njemu lastno zbirateljsko natančnostjo ter med vestnim raziskovanjem izseljenske usode izpisal kartoteko doslej malo znanih ali celo neznanih dejstev. Mimo tega je dogajanju občrtal tudi nenavadno širok časovni in zemljepisni okvir: junake popelje skozi tri zgodovinsko izredno razgibana

* Anton Ingolič, *Kje ste, Lamutovi?* Državna založba Slovenije, Ljubljana 1958.

desetletja in preko meja številnih evropskih držav. Skoraj se dozdeva, da je nameraval Ingolič s to razširitvijo teme že pri prvem poskusu njeno vsebino tudi izčrpati in ustvariti ep ali sago o izseljenski tragiki. Hkrati se porodi sum, da je bil ta poskus nekoliko nepremišljen in da bi lahko pisatelj snov bolje porazdelil med krajše epske enote, saj so n. pr. nekateri odlomki (sprehodi s psom Neronom ali Markovo ljubezensko doživetje v Alpah) že zdaj samostojni novelistični kompleksi in za celoto neobvezni. Ti pomisleki pa ne ovržejo dejstva, da je Ingolič s pričujočim romanom prinesel v slovensko prozo novo, v vseh ozirih zanimivo temo in obilico na novo odkritih historičnih, socioloških in psiholoških podatkov. Kolumbov podvig sicer še ni absolutno merilo za kvaliteto, pri kompleksni oceni pa nanj ne gre pozabiti, saj je izbira teme, še bolj pa prizadevnost pri iskanju podatkov zanjo, ki je brez dvoma pogojena v intimni pisateljevi zavzetosti, že sama po sebi čednostno pisateljsko dejanje.

Kaj lahko bi se torej pripetilo, da bi izjemna tema in njena širina zapeljali pisatelja na lažjo pot: k brezosebneemu, faktografskemu nizanju podatkov, saj so bili ti podatki, ki so pisatelja naravnost zasuli, dovolj pisani in zanimivi. Toda v to smer so zdrknili samo posamezni odlomki, večina snovi pa vendarle razodeva večji pisateljski napor, osebno prizadetost in pa idejno organizacijo teme. Zdi pa se, da je pisatelj vseeno postavil idejni poglobitvi neke meje, da v romanu manjka nekaterih važnih podatkov, ki zadevajo predvsem skrito, nepovršinsko življenje junakov. To je privedlo do nekaterih kritičnih nesporazumov, ki so pisatelju prizadejali krivico. Roman ni zgodovinska faktografija niti konstrukcija, za kar bi ga radi proglasili nekateri ocenjevalci, pač pa je njegova idejna poglobitev okrnjena, omejena pretežno na eno samo kategorijo življenjske resničnosti. Lamutovi namreč v glavnem izpovedujejo družbeno in politično resnico izseljenskega motiva — natančno, politično polemično in družbeno napredno. Za to avtoritativno izpovedjo občutno zaostaja izpoved intimne resnice o izseljenskih nraveh in usodah. Ker je družbeno politična ideja vselej močneje poudarjena kot etična analiza, se zdi, da je pisatelj namerno bolj osvetlil eno samo polovico življenjske celovitosti, saj ta polovica usodnejše zadeva slovensko občestvo; seveda pa je roman kljub tej domnevi idejno enostranski in izseljenski motiv z njim še ni izčrpan.

Ingoličeve osebe so sicer žive, izvirne in nazorne, lok njihovih usod je krepko napet, kar delajo, počno v glavnem naravno in prepričljivo, tako da jim ne bi mogli očitati nasilne aktivizacije, njihova akcija pa je predvsem javna — družbeno in politično kolektivna. Le poredkoma zazvene intimni toni, ki bi podarili junakom čar enkratne individualnosti in prisrčnejše navezali bralca nanje. V Ingoličevem romanu je torej premalo nerazložljivih človeških situacij in skrivnostnih duševnih prelivov in zategadelj je tekst za zahtevnega bralca preveč jasen, do kraja razločen in tekoč. Le poredko se v njem oglasi navdušujoči lirični pripev, eksaktne sociološke in politične formulacije, ki so ponekod preveč preroške, pa ne zaposle razuma s težjimi, sen odganjajočimi vprašanji.

Krivično bi bilo trditi, da teh najtišjih človeških utripov v Ingoličevem romanu sploh ni zaznati, dejstvo pa je, da jih je premalo. Razbor oseb bi pokazal, da je pisatelj najbolj tenko prisluhnil Luki Lamutu, njegovi ženi in Markovemu prijatelju Amonu, le-temu zlasti v prvi polovici teksta. Glavni

junak Marko je kljub avtorjevi simpatiji človeško manj zanimiv; neizrabljena so n. pr. njegova erotična doživetja, ki se prehitro izprevržejo v malce sentimentalno zakonsko zgodbo, posebno pa je zamegljena njegova intimnost v zadnji tretjini knjige. Sicer pa je pisatelj z ljubezensko epizodo v Alpah sam dal najlepši zgled, kako bi bilo treba požlahtniti celotni tekst.

Manj ugovorov je zoper kompozicijo romana. Ingolič sicer ne preseneča, razpored snovi je realistično tradicionalen, toda zelo spreten in učinkovit. Dramatične prizore rudniških nesreč bi morda kazalo strniti v eno samo efektno sceno, ekspoziција romana pa je predolga, zlasti v primerjavi z naglim dejanjem v zadnji tretjini knjige. Ta časovna stiska je pravzaprav edina večja kompozicijska napaka romana. Tekst je napisan v realističnem, ponekod presuhotnem monologu; to je sicer poživlajoč prijem, pripisati pa mu gre suhotnost pripovedi in psihološko nesorazmerje med otroškimi in zrelim Markom Lamutom. Kljub tem pripombam pa velja, kar je bilo o Lamutovih že zapisano: da so morda najbolje komponirani Ingoličev tekst.

Sploh je treba roman uvrstiti med boljša Ingoličeva dela — kljub številnim pomislekom! Nikakor ne samo zaradi izvirnega motiva! Ingolič je z Lamutovimi ustvaril razgiban, tekoč in dobro zgrajen epski tekst in takih obširnih besedil slovenska proza ne premore veliko. Snovi sicer ni vsestransko oživil in oplemenitil, narisal pa je vseeno nekaj barvitih prizorov in živih oseb ter izluščil za slovensko usodo pomembno družbeno politično izseljensko problematiko. Vzrok, da ni v celoti uspešno izpolnil pisateljske naloge, je treba vsekakor poiskati v preobilici snovi, v preširoko zastavljenem okviru in v nedoslednem ustvarjalnem konceptu, ki je intuicijo prepogosto prikoval k dokumentarnemu gradivu.

Mitja Mejak

BRANKA JURCA, STEKLENI GRAD

Nemara niti ni posebno težko opredeliti in označiti te drobne pripovedne tekste: Novele Branke Jurce »Stekleni grad«¹ niso fantazijsko drzno zasnovane in v monumentalne višine privzdignjene; ne, to so preprosti, vendar največkrat umetniško prečiščeni zapisi življenjskih utripov predvojnega in povojnega človeka. Značilno je, da so pisane s pravim in tenkim občutkom za tragiko, skrito tako varno v človeških prsih. Še posebej je dragocena avtentičnost izpovedi o tistem svojevrstnem, moškimi razumskimi očem tako zakritem in nerazumljivem mentalnem svetu žene, izpovedi o tegobah in ponižanjih, ki jih ženi navkljub vsemu še prinaša vsakdanje življenje.

Branki Jurci je tuje kakršnokoli globokoumno filozofiranje in pozersko sprenevedanje; preprosta je in skromna, pa prav zato naravna in osvajajoča. Površen bralec ne bo kaj prida našel v njenih tekstih; največkrat ni v njih skoraj ničesar, kar bi razgibavalo enakomeren potek dogodkov. In vendar, koliko globokih duhovnih pretresov, spoznanj in preoblikovanj se skriva pođ to na videz spokojno in mirno gladino. V črtici »Otrok« se na oko ne zgodi nič posebnega, nič takega, kar bi dražilo človeško domišljijo; samo diskreten pogovor o intimnih stvareh je v ospredju, pa kljub temu, kako usoden in od-

¹ Branka Jurca, Stekleni grad, Cankarjeva založba, Ljubljana 1958.